

MOKĖJIMŲ TARYBA

Lietuvos Respublikos finansų ministerija
Lietuvos bankas
Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministerija
Lietuvos bankų asociacija
Lietuvos mokėjimo ir elektroninių pinigų įstaigų asociacija
Elektroninių pinigų asociacija
FINTECH Lithuania
Fintech Hub LT
Finansinių paslaugų įmonių asociacija FINCO
Lietuvos vartotojų organizacijų aljansas
Lietuvos smulkiojo ir vidutinio verslo taryba
Lietuvos prekybos pramonės ir amatų rūmų asociacija
Vytauto Didžiojo universitetas
Mykolo Romerio universitetas
Kauno technologijos universitetas
Vilniaus universitetas

<https://www.lb.lt/lt/mokejimu-taryba>
<http://finmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/finansu-rinku-politika/mokejimu-taryba>

2021-12-07
Vilnius

Grynųjų pinigų prieinamumo Lietuvos gyventojams užtikrinimas

Mokėjimų tarybos užduoties grupės veiklos ataskaita

TURINYS

ĮVADAS.....	3
SANTRAUKA.....	4
1. GRYNŲJŲ PINIGŲ PRIEINAMUMO LIETUVOS GYVENTOJAMS SITUACIJOS APŽVALGA IR VERTINIMAS.....	5
1.1. Grynųjų pinigų funkcijos ir naudojimas	5
1.2. Grynųjų pinigų infrastruktūra	6
1.3. Grynųjų pinigų paslaugų prieinamumas ir jo vertinimas.....	8
2. KITŲ VALSTYBIŲ INICIATYVOS GRYNŲJŲ PINIGŲ PRIEINAMUMO SRITYJE	10
3. MEMORANDUMAS – NUO 2022 M. LIEPOS 1 D. GERESNIS GRYNŲJŲ PINIGŲ PRIEINAMUMAS REGIONUOSE.....	11
4. KLIŪTYS, TRUKDANČIOS ALTERNATYVIŲ GRYNŲJŲ PINIGŲ PRIEINAMUMO BŪDŲ NAUDOJIMUI, GERINIMUI IR JŲ PLĖTRAI	13
5. REKOMENDACIJOS.....	14
6. PRIEDAI	16

ĮVADAS

Mokėjimų taryba 2020 m. gruodžio 3 d. posėdyje patvirtino Grynųjų pinigų prieinamumo Lietuvoje užtikrinimo užduoties grupę (toliau – Grupė¹) 2021 m., o 2021 m. balandžio 21 d. posėdyje – Grupės veiklos tikslą ir darbų planą. Grupės veiklos tikslas – parengti siūlymus grynųjų pinigų prieinamumui Lietuvos gyventojams užtikrinti, daugiausia dėmesio skiriant tvariam prieinamumui regionuose ir alternatyvių grynųjų pinigų prieigos būdų gerinimui ir plėtrai. Grupės veiklos ataskaitai pritarė aštuoni pagrindiniai nariai: Lietuvos Respublikos finansų ministerija, Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministerija, Lietuvos bankas, Lietuvos bankų asociacija, Mokėjimo ir elektroninių pinigų įstaigų asociacija, *Fintech Hub* LT, Lietuvos prekybos, pramonės ir amatų rūmų asociacija ir Vilniaus universitetas, susilaikė du nariai – Lietuvos vartotojų organizacijų aljansas ir asociacija „Fintech Lithuania“.

Grupės veiklos laikotarpiu įvyko pokyčių rinkoje: Lietuvos bankas, Lietuvos bankų asociacija ir finansų rinkos dalyviai² 2021 m. birželio 21 d. pasirašė Tarpusavio supratimo memorandumą siekiant užtikrinti grynųjų pinigų prieinamumą Lietuvoje³ (toliau – Memorandumas). Juo rinkos dalyviai įsipareigojo palaikyti esamą bankomatų tinklą⁴ ir iki 2022 m. liepos 1 d. regionuose įrengti 100 grynųjų pinigų prieigos vietų. Atsižvelgdama į tai, Grupė svarstė savo veiklos tęstinumą, buvo nuspręsta tęsti veiklą, koncentruojantis į alternatyvių grynųjų pinigų prieigos būdų gerinimo ir plėtros galimybių paiešką.

Ataskaitoje pateikiama grynųjų pinigų prieinamumo gyventojams situacijos Lietuvoje apžvalga, jos vertinimas, kitų valstybių iniciatyvos šioje srityje, kliūtys alternatyvių grynųjų pinigų prieigos būdų naudojimui, gerinimui ir plėtrai, bei rekomendacijos dėl grynųjų pinigų prieinamumo Lietuvos gyventojams užtikrinimo ir galimos kryptys alternatyvių grynųjų pinigų prieigos būdų gerinimui ir plėtrai.

¹ Grupės nariai: Lietuvos Respublikos finansų ministerija, Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministerija, Lietuvos bankas, Lietuvos bankų asociacija, AB Šiaulių bankas, *Luminor Bank AS* Lietuvos skyrius, AS „Citadele banka“ Lietuvos filialas, Lietuvos paštas, Mokėjimo ir elektroninių pinigų įstaigų asociacija, UAB „Perlas finance“, *Sollo*, UAB, *FoxPay*, UAB, asociacija „Fintech Lithuania“, UAB „Sonect“, *Fintech Hub LT*, Lietuvos prekybos pramonės ir amatų rūmų asociacija, Lietuvos vartotojų organizacijų aljansas ir Vilniaus universitetas.

² „Swedbank“, AB, AB SEB bankas, *Luminor Bank AS* Lietuvos skyrius, AB Šiaulių bankas, AS „Citadele banka“ Lietuvos filialas, *Revolut Payments* UAB ir Lietuvos centrinė kredito unija.

³ Žr.: <https://www.lb.lt/uploads/documents/files/musu-veikla/grynieji-pinigai/Tarpusavio-supratimo-memorandumas-siekiant-uztikrinti-grynuju-pinigu-prieinamuma-Lietuvoje.pdf>.

⁴ Bankomatų skaičiaus mažinimas galimas Memorandume numatytais atvejais.

SANTRAUKA

Lietuvoje el. atsiskaitymo priemonių naudojimas didėja, tačiau gryniesi pinigai vis dar yra reikšminga mokėjimo ir taupymo priemonė. Gryniesi ir negryniesi pinigai papildo vieni kitus, užtikrindami pasirinkimą ir prieigą prie mokėjimo būdų visoms visuomenės grupėms. Gryniesi pinigai vis dar yra reikšmingi, ypač finansinę ir skaitmeninę atskirtį patiriantiems asmenims – kaip mokėjimo priemonė, jie užtikrina gyventojų finansinę įtrauktį, galimybę įsigyti prekes ir paslaugas. Be to, gryniesi pinigai dėl savo išskirtinių savybių yra svarbi atsiskaitymo priemonė, kai nutrūksta elektros tiekimas, sutrinka el. mokėjimo sistemų veikimas ir atsiskaitymai kitomis priemonėmis nėra galimi.

Finansinių paslaugų perkėlimas į internetinę erdvę, bankų skyrių ir bankomatų skaičiaus mažėjimas didžiausią įtaką turi regionų gyventojų ir socialiai jautrių visuomenės grupių grynųjų pinigų prieinamumui – daliai visuomenės grynųjų pinigų paslaugos tapo sunkiau pasiekiamos⁵. Grynųjų pinigų prieinamumo klausimas dar aktualesnis taps nuo 2022 m. sausio 1 d. pradėjus su darbo santykiais susijusias pajamas mokėti tik į mokėjimo sąskaitą.

Grynųjų pinigų paslaugų lygis turėtų patenkinti gyventojų poreikius išgryninti savo lėšas, gaunamas į mokėjimo sąskaitą, todėl svarbus paslaugos prieinamumo patogumas (atstumas, darbo laikas), kaina, poreikį patenkinantis grynųjų pinigų kiekis. Lietuvos banko, valstybės institucijų, prekybininkų ir vartotojų atstovų vertinimu, regionuose grynųjų pinigų prieinamumas nėra pakankamas ir esama infrastruktūra bei jos sąlygos nepatenkina gyventojų poreikio, o mokėjimo paslaugų teikėjų (MPT) atstovų nuomone, grynųjų pinigų prieinamumas – pakankamas. Grupės vertinimu, MPT regionuose iki 2022 m. liepos 1 d. įrengus 100 naujų prieigos vietų pagal Memorandumą, atsižvelgiant į Lietuvos geografinius ir gyventojų tankumo ypatumus, grynųjų pinigų išgryninimo gyventojams paslaugų lygis būtų pakankamas. Alternatyvių grynųjų pinigų prieigos būdų palaikymas, gerinimas ir plėtra prisidėtų prie grynųjų pinigų prieinamumo gyventojams užtikrinimo ateityje. Rinkos dalyviai, įvertinę Memorandume numatytą grynųjų pinigų prieinamumo pagerinimą, mažėjančią grynųjų pinigų naudojimą, savo veiklos strategiją, sąnaudas bei savo klientų poreikius, artimiausiu metu esminių pokyčių alternatyvių grynųjų pinigų paslaugų srityje neplanuoja⁶.

2021 m. šalyje veikia 1 044 bankomatai⁷, išsidėstę 91 gyvenamojoje vietovėje – daugiausia didesniuose miestuose. Vertinant esamą bankomatų tinklą, Lietuvos banko skaičiavimais, 73 proc. gyventojų artimiausią bankomatą pasiekia iki 5 km atstumu (realiu keliu), 82 proc. – iki 10 km, 95 proc. – iki 20 km. Lietuvos banko organizuotos apklausos duomenimis, 2021 m. daugiau nei trečdalis respondentų, turinčių mokėjimo sąskaitą, teigė, kad patyrė sunkumų norėdami pasiimti grynųjų pinigų iš savo sąskaitos. Grynųjų pinigų paslaugas taip pat teikia bankų partneriai prekybos vietų kasose ir UAB „Perlas finance“ terminaluose (toliau – Perlo terminalai) (apie 4 000 vietų). Alternatyvių vietų tinklas pasiskirstęs po visą Lietuvos teritoriją,

⁵ Lietuvos banko skaičiavimais, apie 30 proc. šalies gyventojų gyvena seniūnijose, kuriose nėra nė vieno bankomato ar banko skyriaus.

⁶ Aptarta 2021 m. rugpjūčio ir rugsėjo mėn. vykusių dvišalių susitikimų metu su „Swedbank“, AB, AB SEB banku, *Luminor Bank AS* Lietuvos skyriumi, AB Šiaulių banku, AS „Citadele banka“ Lietuvos filialu, UAB „Perlas finance“, Lietuvos paštu, *Paysera LT*, UAB, Lietuvos centrine kredito unija ir Jungtine centrine kredito unija.

⁷ Bankomatai, priklausantys Lietuvoje veikiančioms bankams ir bankomatų tinklui „Medus“.

apima ir regionus (mažus miestelius ir kaimo vietas). Alternatyvūs išgryninimo būdai prisideda prie grynųjų pinigų prieinamumo gerinimo, tačiau esamas jų verslo modelis negali garantuoti gyventojų grynųjų pinigų poreikio patenkinimo. Todėl šiuo metu teikiamos alternatyvios grynųjų pinigų paslaugos negali būti laikomos lygiavertėmis grynųjų pinigų paslaugoms, teikiamoms per bankomatus.

Šiuo metu finansų rinkos dalyviai rengiasi įgyvendinti Memorandumo įsipareigojimus ir iki 2022 m. liepos 1 d. įrengti 100 naujų grynųjų pinigų prieigos vietų. Įgyvendinus iniciatyvą, regionų gyventojai greičiau ir patogiau pasiektų grynuosius pinigus: ne mažiau kaip 90 proc. Lietuvos gyventojų grynųjų pinigų išgryninimo vietą pasiektų iki 10 km arba 99 proc. gyventojų – iki 20 km atstumu.

Grupės vertinimu, finansų įstaigoms iki 2022 m. liepos 1 d. pagal Memorandumą regionuose įrengus 100 naujų grynųjų pinigų prieigos vietų, gyventojams bus reikšmingai pagerintas grynųjų pinigų prieinamumas, ypač regionuose. Įvertinusi tokius numatomus pakeitimus ir finansų rinkos dalyvių nuomonę, kad kitų alternatyvių būdų plėtra, esant šioms aplinkybėms, būtų neperspektyvi, Grupė teikia šias rekomendacijas dėl grynųjų pinigų prieinamumo gyventojams Lietuvoje užtikrinimo:

- Lietuvos bankui ir finansų rinkos dalyviams 2023 m. įvertinti pagal Memorandumą įrengtų naujų grynųjų pinigų prieigos vietų efektyvumą;
- Mokėjimų tarybai, atsižvelgus į atliktą vertinimą, prireikus 2023 m. pabaigoje grįžti prie grynųjų pinigų prieinamumo gerinimo klausimo;
- Lietuvos bankui kasmet savo interneto svetainėje skelbti apibendrintą informaciją apie grynųjų pinigų prieinamumą gyventojams, o rinkos dalyviams, Lietuvos bankui paprašius, pateikti tokiai informacijai parengti reikalingus duomenis;
- Lietuvos bankų asociacijai kreiptis į tarptautinės kortelių schemas VISA atstovus dėl pinigų išgryninimo su pirkiniumi funkcionalumo aktyvavimo Baltijos valstybių MPT kortelėse.

1. GRYNŪJŲ PINIGŲ PRIEINAMUMO LIETUVOS GYVENTOJAMS SITUACIJOS APŽVALGA IR VERTINIMAS

1.1. Grynųjų pinigų funkcijos ir naudojimas

Nors atsiskaitymų prekybos vietose negrynaisiais pinigais dalis Lietuvoje didėja, gryniesiems pinigais vis dar dažnai naudojami mokėjimams: 2019 m. Lietuvos vartotojai (fiziniai asmenys) 68 proc. visų mokėjimų prekybos vietose ir tarpusavyje atliko grynaisiais pinigais⁸. Dažniausiai grynaisiais pinigais atsiskaitoma už mažus pirkinius. Be to, kai kurie MPT įmokas už paslaugas fizinėse įmokų priėmimo vietose priima tik grynaisiais pinigais. 2016–2019 m. išgryninta lėšų suma kasmet didėjo po 2 proc., pandemijos metais (2020 m.) sumažėjo 9 proc.⁹ Lietuvos gyventojai iki 2019 m. didesnę į mokėjimo kortelės gaunamą lėšų dalį išgrynindavo, nei panaudodavo atsiskaitymams kortele (žr. priedo 1 pav.), 2020 m. daugiau buvo atsiskaitoma mokėjimo kortelėmis. Europos Centrinio Banko (ECB) tyrimas parodė, kad grynuosius pinigus reguliariai

^{8, 10} ECB tyrimas „Study on the payment attitudes of consumers in the euro area (SPACE)” (2020 m.): <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/ecb.spacereport202012~bb2038bbb6.en.pdf>.

⁹ Lietuvos banko informacija: <https://www.lb.lt/lt/statistikos-temines-lenteles-1#group-2129>.

naudoja visų amžiaus ir pajamų grupių, taip pat visų išsilavinimo lygių žmonės. Skaitmenizacija ilgainiui gali iš esmės pakeisti atsiskaitymo būdus, tačiau svarbu, kad visuomenė turėtų pasirinkimą. Nors per COVID-19 pandemiją kai kurie vartotojai dažniau atsiskaitė el. priemonėmis (2020 m. liepos mėn. ECB apklausos rezultatais, 27 % Lietuvos respondentų nurodė, kad atsiskaitymams grynuosius pinigus naudojo rečiau ir dažniau atsiskaitė bekontaktėmis kortelėmis), gryniesiems pinigais daliai žmonių vis dar yra vienintelė prieinama mokėjimo priemonė – socialiai pažeidžiamoms gyventojų grupėms, pavyzdžiui, neturintiems skaitmeninių įgūdžių ar galimybių naudotis internetu. Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2021 m. beveik penktadalis šalies namų ūkių neturi interneto prieigos ir paprastai negali pasinaudoti internetinėje erdvėje teikiamomis finansinėmis paslaugomis. Gryniesiems pinigais yra svarbūs užtikrinant socialinę ir finansinę įtrauktį bei galimybę naudotis pagrindinėmis paslaugomis. Gyventojai grynuosius pinigus naudoja ir taupymui (2020 m. 4 iš 10 respondentų nurodė, kad santaupas kaupia grynaisiais pinigais¹⁰). Apklausų duomenimis, 49 proc. Lietuvos respondentų nurodė, kad jiems svarbu ateityje turėti galimybę atsiskaityti grynaisiais pinigais. Visuomenės poreikį gryniesiems pinigams lemia gyventojų finansinis ir skaitmeninis raštingumas, įpročiai, nepasitikėjimas inovatyviomis technologijomis. Vyresnio amžiaus žmonės, ypač regionuose, mažiau naudojami šiuolaikinėmis technologijomis, todėl vis dar yra įprotis atsiskaityti grynaisiais pinigais. Dalis gyventojų, net ir susipažinę su šiuolaikinėmis technologijomis, gryniesiems pinigams teikia prioritetą dėl išskirtinių jų savybių¹¹. Be to, gryniesiems pinigais – negrynųjų pinigų alternatyva, svarbi atsiskaitymo priemonė, kai nutrūksta elektros tiekimas, sutrinka el. mokėjimo sistemų veikimas ir atsiskaitymai kitomis priemonėmis negalimi. Gryniesiems pinigais kartu su negrynaisiais pinigais visuomenei sukuria daugiau atsiskaitymo būdų pasirinkimo galimybių.

1.2. Grynųjų pinigų infrastruktūra

Gyventojai lėšas išgryninti gali iš bankomatų, bankų skyriuose, teikiančiuose grynųjų pinigų paslaugas, ir bankų partnerių teikiamų grynųjų pinigų paslaugų vietose (prekybos vietų kasose, Perlo terminaluose, kredito unijų kasose). Daugiau nei 95 proc. lėšų išgryninama iš bankomatų¹² – tai pagrindinis grynųjų pinigų prieinamumo kanalas visuomenei.

Dėl pokyčių bankų sektoriuje ir skaitmenizacijos per pastaruosius kelerius metus bankų skyrių ir bankomatų tinklas Lietuvoje reikšmingai sumažėjo. 2021 m., palyginti su 2016 m., bankų skyrių, teikiančių grynųjų pinigų paslaugas, skaičius sumažėjo 3, bankomatų – 1,2 karto¹³.

2021 m. lapkričio mėn. duomenimis, Lietuvoje veikė 1 044 bankomatai¹⁴, jie įrengti 91 gyvenamojoje vietovėje (žr. priedo 2 pav.). Esamas bankomatų tinklas daugiausia pasiskirstęs miestuose, labiausiai apgyvendintose Lietuvos vietovėse, o nuo miestų nutolusių vietovių gyventojai negali gauti tokio lygio paslaugų kaip miestų gyventojai.

¹¹ Autonomiškumo, privatumo, anonimiškumo.

¹² Lietuvos banko informacija: <https://www.lb.lt/lt/statistikos-temines-lenteles-1#group-2129>.

¹³ Bankų duomenimis, 2015 m. gruodžio 31 d. buvo 321 bankų skyrius, teikiantis grynųjų pinigų paslaugas, ir 1 216 bankomatų, 2021 m. birželio 30 d. – 114 bankų skyrių ir 1 044 bankomatai.

¹⁴ Bankomatai, priklausantys Lietuvoje veikiantiems bankams ir bankomatų tinklui „Medus“.

Taip pat šalyje veikia apie 4 000 vietų, kuriose grynųjų pinigų paslaugas teikia bankų partneriai (alternatyvūs lėšų išgryninimo būdai): Perlo terminalai, prekybos vietų kasos¹⁵, spaudos kioskai, kredito unijų kasos (žr. priedo 3 pav.). Geografiškai šių vietų tinklas platus, bendradarbiaujama ir su didžiais, ir su mažesniais prekybos tinklais (daugiau nei su 100 skirtingų prekybininkų), jų prekybos vietos yra visoje Lietuvoje (taip pat ir kaimiškose vietovėse). Alternatyviose vietose išgryninama lėšų suma sudaro apie 3–4 proc. visos šalyje išgryninamos sumos.

Grynųjų pinigų paslaugos Perlo terminaluose teikiamos ne tik didžiuosiuose prekybos tinkluose, bet ir mažesnių tinklų parduotuvėse regionuose. Iš Perlo terminalų lėšų galima išsigryninti kiekvieno banko kortelėmis pagal bankų įkainius. Paslauga galima, jeigu Perlo terminalo kasoje yra pakankamas grynųjų pinigų kiekis. Paslauga daugiausia naudojama regionuose (mažuose miesteliuose) arba prekybos vietose, kai nėra arti bankomato.

Šiuo metu išgryninimo su pirkiniu paslauga, atsiskaitant mokėjimo kortele, prekybos vietų kasose savo klientams teikia vienas bankas. „Narvesen“ parduotuvėse ir „Lietuvos spauda“ kioskuose lėšų išgryninti su pirkiniu galima atsiskaitant bet kurio banko kortele. Paslauga suteikiama, jeigu kasoje yra pakankamas grynųjų pinigų kiekis. Paslaugą teikiančio banko vertinimu, išgryninimo paslauga „Narvesen“ parduotuvėse ir „Lietuvos spauda“ kioskuose nėra labai paklausi. Lietuvos bankų asociacijos duomenimis, kasmet su pirkiniu išgryninama bendra lėšų suma mažėja.

2020 m. pabaigoje kredito unijos pradėjo teikti išgryninimo paslaugą per kortelių skaitytuvus iš bet kurio MPT kortelės už papildomą mokestį. 2021 m. rugpjūčio mėn. paslaugą teikė 14 kredito unijų skyrių ir jų kasų (iš 122 kredito unijų skyrių bei kasų). Kredito unijų vertinimu, paslauga turi paklausą nutolusiose vietovėse, kuriose artimiausias bankomatas įrengtas dideliu atstumu. Kredito unijų atstovo nuomone, paslaugos poreikio nėra tose vietovėse, kuriose šalia kredito unijų skyrių yra veikiančių kitų grynųjų pinigų prieigos vietų (dažniausiai kredito unijos ir įsikūrusios tokiose vietose). Kredito unijoms, skirtingai nei bankų partneriams, teikiantiems alternatyvias grynųjų pinigų paslaugas, lengviausia užtikrinti grynųjų pinigų poreikį dėl savo vykdomos finansinės veiklos.

Prieš keletą metų Lietuvos gyventojai turėjo galimybę mokėjimų kortele išsigryninti lėšų Lietuvos pašte. Lietuvos pašto ir banko, teikusio paslaugą, informacija, paslaugos teikimas nutrauktas dėl nebuvusio poreikio. Lietuvos pašto užsakymu, 2020 m. atliktas teikiamų ir galimų teikti paslaugų sąnaudų ir naudos vertinimas parodė, kad finansinių paslaugų teikimas Lietuvos paštu ekonomiškai nenaudingas¹⁶. Be to, Lietuvos pašto strategija – efektyviai valdyti turtą (pašto skyrių tinklą) ir orientuotis į siuntų teikimo paslaugas. 2020 m. Lietuvos pašto skyrių tinklas¹⁷ sumažėjo (uždaryta 100 pašto skyrių – daugiausia kaimiškose vietovėse), o finansinių paslaugų teikimas lemtų fizinių pašto skyrių vietų poreikį. Be to, teikiant grynųjų pinigų paslaugas, aktualūs su tuo susiję saugumo, pakankamo grynųjų pinigų kiekio, sąnaudų klausimai.

¹⁵ „Rimi“, „Iki“, „Maxima“, „Express Market“, „Šilas“, „Solo“, „Vynoteka“, „Emsi“, „Gulbelė“, „PROMO Cash&Carry“ ir kai kurių kitų parduotuvių kasose.

¹⁶ Žr.: <https://www.delfi.lt/verslas/verslas/lietuvos-pasto-vadove-apie-nutisusias-eiles-bei-specializuoto-banko-steigima-tai-neatsipirktu-bet-ideja-neatmetama.d?id=86835271>.

¹⁷ Lietuvos pašto duomenimis, 2021 m. rugsėjo mėn. veikė 253 skyriai ir poskyriai, 53 PayPost skyriai (įsikūrę buvusio banko „Snoras“ kioskeliuose) (žr. priedo 4 pav.).

1.3. Grynujų pinigų paslaugų prieinamumas ir jo vertinimas

Grynujų pinigų paslaugų lygis turėtų patenkinti gyventojų poreikius išgryninti savo lėšas, gaunamas į mokėjimo sąskaitas, todėl svarbus paslaugos prieinamumo patogumas (atstumas, darbo laikas), kaina, poreikį patenkinantis grynujų pinigų kiekis.

Euro zonos valstybės grynujų pinigų prieinamumo vertinimui naudoja keletą rodiklių: gyventojų dalis, pasiekianti artimiausią bankomatą tam tikru atstumu (tiesia linija arba realiu keliu) ar per tam tikrą laiką (važiuojant automobiliu); bankomatų skaičius, tenkantis 100 000 gyventojų pagal administracinius regionus; gyventojų pasitenkinimas bankomato pasiekiamumu.

Finansines paslaugas keliant į internetinę erdvę, daliai gyventojų jos tapo sunkiau pasiekiamos (regionų gyventojams ir socialiai jautrioms visuomenės grupėms, nesinaudojantiems internetine bankininkyste). Alternatyviems būdams nepatenkinant gyventojų grynujų pinigų poreikio, regionų gyventojai turi vykti į rajono centrą po keliasdešimt kilometrų, kad pasiektų artimiausią bankomatą ir išsigrynintų lėšų, patiriamos laiko ir kelionės sąnaudos ne visada adekvačios tikslui. ECB apklausos rezultatais, šalies gyventojų, nepatenkintų bankomatų prieinamumu, skaičius didėja: 2019 m. kas penktas apklausos respondentas teigė, kad sudėtinga pasiekti bankomatą norint išsigryninti lėšų¹⁸. Lietuvos banko organizuotos apklausos rezultatais, 2021 m. daugiau nei trečdalis respondentų, turinčių mokėjimo sąskaitą, nurodė, kad susidūrė su sunkumais norėdami pasiimti grynujų pinigų iš savo sąskaitos, dažniausiai nerasdavo lengvai pasiekiamo bankomato arba lengvai pasiekiamoje vietoje buvo tik kito banko bankomatas, kuriuo naudojantis taikomi nepalankūs įkainiai. Bankomato, kuriame grynujų pinigų pasiėmimas papildomai nekainuoja (iki nustatytos banko sumos per mėnesį), nėra nei arti namų, nei arti darbovietės, nei arti prekybos vietos, kur dažnai lankosi, nurodė 16 proc. apklausos dalyvių. Lietuvos pašto užsakymu, 2020 m. atlikta gyventojų apklausa apie finansinių paslaugų įpročius ir poreikius Lietuvos regionuose atskleidė, kad regionų gyventojai turi papildomų grynujų pinigų paslaugų vietų poreikį¹⁹. Grynujų pinigų prieinamumo klausimas ypač aktualus taps nuo 2022 m. sausio 1 d. pradėjus su darbo santykiais susijusias pajamas mokėti tik į mokėjimo sąskaitą.

Vertinant esamą bankomatų tinklą, Lietuvos banko skaičiavimais, 73 proc. gyventojų artimiausią bankomatą pasiekia iki 5 km atstumu (realiu keliu), 82 proc. – iki 10 km, 89 proc. – iki 15 km., o 95 proc. – iki 20 km (žr. priedo 2 pav.).

Pagal euro zonos valstybių nacionalinių centrinių bankų atliktų grynujų pinigų prieinamumo 2020 m. rodiklių²⁰ skaičiavimus²¹, Lietuvos rodikliai yra mažiausi: gyventojų dalis, pasiekianti artimiausią bankomatą 5, 10 ir 15 km atstumu (tiesia linija)²² – patys mažiausi, o bankomatų skaičius 100 000 gyventojų²³ – tarp kelių mažiausių. ECB atkreipia dėmesį, kad skaičiavimų

¹⁸ ECB tyrimas „Study on the payment attitudes of consumers in the euro area (SPACE)“ (2020 m. gruodžio mėn. ECB leidinys):

<https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/ecb.spacereport202012~bb2038bbb6.en.pdf>. Pagal ECB apklausas, 2019 m., palyginti su 2016 m., nepatenkintų šalies gyventojų skaičius padidėjo 8 proc.

¹⁹ Žr.: <https://www.delfi.lt/verslas/verslas/lietuvos-pasto-vadove-apie-nutisusias-eiles-bei-specializuoto-banko-steigima-tai-neatsipirktu-bet-ideja-neatmetama.d?id=86835271>.

²⁰ Dalis gyventojų, pasiekiančių artimiausią bankomatą 5, 10 ir 15 km atstumu (tiesia linija), ir bankomatų skaičius, tenkantis 100 000 gyventojų pagal apskritis.

²¹ Informacija konfidenciali.

²² Artimiausią bankomatą iki 5 km atstumu (tiesia linija) pasiekia 77, iki 10 km – 86, iki 15 km – 94 proc. gyventojų.

²³ 100 000 gyventojų tenka 36,8 bankomato.

rezultatai gali būti naudojami tik preliminarioms išvadoms, be to, rezultatus lemia šalies geografiniai ir demografiniai veiksniai.

ECB šiuo metu rengia metodiką, pagal kurią būtų galima įvertinti grynujų pinigų prieigos taškų poreikį administracinių regionų lygiu ir palyginti su realiai esančiais.

Vertinant iš verslo pusės, bankomatų infrastruktūra mažai naudojamose vietose – ekonomiškai neefektyvi. Mažesnėse gyvenamosiose vietovėse lėšų išgryninimo iš bankomatų poreikis yra mažesnis. Be to, mažuose miesteliuose sudėtinga rasti tinkamą vietą bankomatui.

Alternatyvių grynujų pinigų prieigos vietų tinklas Lietuvoje platus, bet ne visada patenkina gyventojų, ypač regionų, poreikį. Alternatyvūs išgryninimo būdai prisideda prie grynujų pinigų prieinamumo gerinimo, tačiau negali būti laikomi lygiaverčiais bankomatus teikiamoms paslaugoms. Paprastai alternatyviose grynujų pinigų išdavimo vietose nėra užtikrinamas pakankamas grynujų pinigų kiekis, kurio gali prireikti (prekybininkas gali neturėti reikiamos sumos grynujų pinigų), šių vietų darbo laikas paprastai taip pat trumpesnis. Kaip pažymi MPT, alternatyvių išgryninimo būdų paslaugos skirtos lėšoms kasdienėms reikmėms išsigryninti (pvz., gavus darbo užmokestį ar kitas išmokas), o ne dideles sumas.

Grupės narių nuomonės dėl esamos grynujų pinigų prieinamumo gyventojams situacijos²⁴

- Lietuvos banko vertinimu, su nepakankamu grynujų pinigų prieinamumu susiduria regionų gyventojai. Alternatyvios grynujų pinigų paslaugos ne visada gali patenkinti gyventojų grynujų pinigų poreikį, ir negali būti laikomos lygiavertėmis paslaugomis, teikiamomis per bankomatus. Svarbu užtikrinti galimybes pasiimti grynujų pinigų regionų gyventojams ir sudaryti galimybę pasirinkti atsiskaitymo būdą: grynuosius pinigus ar atsiskaitymo negrynaisiais pinigais priemones.
- Lietuvos Respublikos finansų ministerijos ir Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministerijos nuomone, įvertinus esamus bankomatus ir alternatyvias grynujų pinigų prieigos vietas, geografinis pasiekiamumas užtikrintas, bet esamos grynujų pinigų prieigos vietos ne visada patenkina gyventojų poreikį (darbo laikas, galima pasiimti grynujų pinigų suma). Turėtų būti užtikrinta, kad gyventojai pasiektų grynuosius pinigus tam tikru spinduliu.
- Lietuvos bankų asociacijos nuomone, kai yra galimybės pasiimti pinigus iš bankomatų ir alternatyvių vietų, grynujų pinigų prieinamumas Lietuvos gyventojams yra pakankamas. Platus bankomatų ir alternatyvių vietų tinklas klientams suteikia galimybę prireikus išsigryninti lėšų itin arti namų, o bankams išpildyti abu – klientų poreikio patenkinimo ir efektyvumo – aspektus.
- Mokėjimo ir elektroninių pinigų įstaigų asociacijos požiūriu, grynujų pinigų prieinamumas asmeniniams poreikiams tenkinti yra labai geras miestuose ir vertintinas kaip geras regionuose (miesteliuose ir kaimuose).
- Lietuvos prekybos, pramonės ir amatų rūmų asociacijos nuomone, grynujų pinigų prieinamumo klausimas aktualiausias yra regionuose. Alternatyvių vietų lėšų išgryninimo tinklas prisideda prie grynujų pinigų poreikio tenkinimo, tačiau nevisiškai.

²⁴ Nuomonės iki Memorandumo pasirašymo.

- Lietuvos vartotojų organizacijų aljanso vertinimu, esama grynųjų pinigų infrastruktūra nepatenkina visuomenės poreikių, problema aktuali regionuose. Gyventojai, norėdami išsigryninti lėšų, negali pasinaudoti savo teisėmis ir patiria papildomų išlaidų. Alternatyvios priemonės problemos iš esmės nesprensdžia. Būtinai įpareigojimai rinkos dalyviams užtikrinti minimalų privalomą bankomatų prieinamumo ir geografinio pasiskirstymo lygį. Taip pat svarbus ir grynųjų pinigų priėmimo atsiskaitant klausimas.

2. KITŲ VALSTYBIŲ INICIATYVOS GRYNŲJŲ PINIGŲ PRIEINAMUMO SRITYJE

Mokėjimo paslaugoms persikeliant į internetinę erdvę, mažėjant grynųjų pinigų naudojimui ir išgryninimui iš bankomatų, pastaruoju metu bankai daugumoje euro zonos valstybių optimizuoja savo veiklą ir mažina bankų skyrių bei bankomatų skaičių. Atsižvelgiant į tai, valstybės imasi veiksmų siekdamas užtikrinti grynųjų pinigų prieinamumą visuomenei:

- Teisiniai reikalavimai, įpareigojantys finansų įstaigas užtikrinti tam tikro lygio grynųjų pinigų prieinamumą (Švedijoje²⁵).
- Susitarimai su finansų rinkos dalyviais dėl jų įsipareigojimo užtikrinti pakankamą grynųjų pinigų prieinamumą (Belgijoje²⁶, Latvijoje²⁷ ir Nyderlanduose²⁸).
- Jungtinis nepriklausomo valdytojo valdomas bankomatų tinklas, kuriuo dalijasi keli bankai, siekdami sumažinti išlaidas (Belgijoje²⁹, Nyderlanduose³⁰, Portugalijoje³¹ ir Suomijoje³²).
- Grynųjų pinigų paslaugų teikimas tarpininkaujant nacionaliniam pašto paslaugų teikėjui. Pašto skyrių tinklas, veikiantis kaimo vietovėse, prisideda prie grynųjų pinigų prieinamumo gerinimo. Kai kuriose valstybėse pašto skyriai tradiciškai nuo senų laikų teikia finansines paslaugas (taip pat ir grynųjų pinigų paslaugas) (Airijoje), kitose šalyse finansinių paslaugų teikimas kaimo vietovėse (dažnai nuostolingas) numatytas kaip pašto viešųjų ekonominių paslaugų misija (Prancūzijoje³³), dar kitose valstybėse sudaryti susitarimai su nacionaliniais pašto paslaugų teikėjais dėl grynųjų pinigų paslaugų teikimo

²⁵ Artimiausią bankomatą, iš kurio galima pasiimti grynųjų pinigų, 99,7 proc. gyventojų turi pasiekti 25 km spinduliu, 98,8 proc. gyventojų artimiausią bankomatą, per kurį galima įnešti grynųjų pinigų, turi pasiekti 25 km spinduliu.

²⁶ Keturi didžiausi bankai, besijungiantys į bendrą tinklą, įsipareigojo, kad 95 proc. gyventojų pasiektų artimiausią bankomatą 5 km atstumu.

²⁷ Bankai įsipareigojo palaikyti esamą bankomatų tinklą (<https://www.bank.lv/en/publications-r/news-and-articles/press-releases/12587-financial-industry-agrees-on-ensuring-access-to-cash>).

²⁸ Trys didžiausi bankai, besijungiantys į bendrą tinklą, įsipareigojo palaikyti 2016 m. bankomatų lygį, t. y. kad 99,63 proc. populiacijos bankomatą pasiektų 5 km atstumu.

²⁹ Du atskiri jungtiniai tinklai *Batopin* ir *Jofico*. *Batopin* valdo bankomatus, kurie anksčiau priklausė Belgijos mažmeniniams bankams, siekdami užtikrinti, kad artimiausias bankomatas būtų įrengtas 5 km atstumu nuo namų 95 proc. gyventojų.

³⁰ Nuo 2019 m. *Geldmaat* jungia trijų didžiųjų bankų bankomatus, siekdamas užtikrinti, kad 99 proc. gyventojų nuo savo gyvenamosios vietos pasiektų artimiausią bankomatą 5 km atstumu.

³¹ Nuo 1985 m. *Multibanco* tinklas jungia daugumą bankomatų Portugalijoje.

³² *Automatia* bankomatų tinklas veikia Suomijoje ilgiau nei 30 m.

³³ Viena iš Prancūzijos pašto grupės misijų – užtikrinti galimybę gyventojams gauti grynųjų pinigų, teikiant pašto skyriuose nemokamas grynųjų pinigų išdavimo paslaugas.

(Ispanijoje³⁴, Italijoje³⁵, Jungtinėje Karalystėje³⁶, Suomijoje ir Slovėnijoje). Ne visose valstybėse, pagal pašto įmonės verslo modelį yra galimybių teikti grynųjų pinigų paslaugas.

- Skirtingų finansų įstaigų vienos patalpos dalijimasis (kelios finansų įstaigos teikia paslaugas skirtingomis dienomis toje pačioje patalpoje) (bandomasis projektas (angl. *Shared Banking Community Hub*), vykdomas Jungtinėje Karalystėje³⁷).
- Mobilieji bankomatai ar bankų skyriai pakeitė uždarytus bankų skyrius (Ispanijoje, Prancūzijoje, Portugalijoje, Slovėnijoje ir Vokietijoje)³⁸.
- Vietos valdžios institucijų ir bankomatų valdytojų (ar bankų) susitarimai, pagal kuriuos vietos valdžios institucijos visiškai ar iš dalies padengia bankomatų kaimo vietovėse įrengimo ir administravimo išlaidas (Austrijoje, Ispanijoje, Prancūzijoje³⁹ ir Vokietijoje⁴⁰).
- Finansinių technologijų įmonių grynųjų pinigų paslaugų sprendimai (*Sonect* (Šveicarijoje, Jungtinėje Karalystėje).

3. MEMORANDUMAS – NUO 2022 M. LIEPOS 1 D. GERESNIS GRYNŲJŲ PINIGŲ PRIEINAMUMAS REGIONUOSE

Lietuvos bankui paskatinus finansų rinkos dalyvių dialogą, 2021 m. birželio 21 d. Lietuvos bankas, Lietuvos bankų asociacija bei septynios šalies finansų ir kredito įstaigos⁴¹ pasirašė Memorandumą⁴². Juo rinkos dalyviai įsipareigojo palaikyti⁴³ esamą bankomatų tinklą ir iki 2022 m. liepos 1 d. įrengti bent 100 papildomų grynųjų pinigų prieigos taškų. Iki Memorandumo pasirašymo 1 044⁴⁴ bankomatai buvo išdėstyti 91 vietovėje, o iki 2022 m. vidurio galimybė išsiginčinti pinigų turėtų būti užtikrinta ne mažiau kaip 191 vietovėje.

Grynųjų pinigų prieigos taškų plėtra bus sutelkta į regionus – gyvenamąsias vietas, kuriose gyvena iki 4 tūkst. gyventojų. Lietuvos regionų gyventojai galės greičiau ir patogiau pasiekti

³⁴ 2019 m. bankai su Ispanijos paštu sudarė susitarimą, kad paštų skyriuose bankų klientai gali išsiginčinti ir įnešti lėšų į sąskaitą arba paštas gali pristatyti grynuosius pinigus į namus (*Correos Cash*): <https://www.correos.es/es/es/particulares/dinero-y-compras/lleva-el-control-de-tu-dinero-y-tus-gastos/correos-cash>.

³⁵ Italijos paštas įsipareigojo įrengti bankomatus savivaldybėse, kuriose gyvena iki 5 000 gyventojų, jei savivaldybė pareiškia tokį poreikį.

³⁶ *Payout Now* ir *Fast PACE* paslaugos: klientai gali paprašyti banko atsiųsti grynųjų pinigų į pagal jų gyvenamąją vietą artimiausią pašto skyrių, kur jie galėtų juos pasiimti (<https://www.onepostoffice.co.uk/secure/latest-news/our-products/post-office-makes-access-to-cash-available-faster-for-self-isolating-customers/>).

³⁷ Viena iš Jungtinės Karalystės „Community Access to Cash Pilots“ (<https://communityaccessstocashpilots.org/>) iniciatyvų (<https://www.bbc.com/news/business-58245844>).

³⁸ *Financité* (2020), „Agences bancaires itinérantes: une solution aux agences en dur?“: https://www.financite.be/sites/default/files/references/files/banque_itinerante_af_juillet_2020.pdf.

³⁹ Siekiant išvengti konkurencijos iškraipymo, Prancūzijoje viešosios subsidijos bankomatams administruoti skiriamos tik išimtiniais atvejais, kai uždaromas paskutinis bankomatas arba banko skyrius. Vietos valdžios institucija gali ir išsinuomoti parengtą naudoti bankomatą, pavyzdžiui, *Point Cash by Brink's* ir *Cash 24/7 by Loomis*.

⁴⁰ Vokietijos vietos valdžios institucijos išimtiniais atvejais subsidijuoja kaimo vietovėje esančio bankomato administravimą, t. y. tuo atveju, jei bankomato veikla yra nuostolinga.

⁴¹ „Swedbank“, AB, AB SEB bankas, *Luminor Bank AS* Lietuvos skyrius, AB Šiaulių bankas, AS „Citadele banka“ Lietuvos filialas, *Revolut Payments* UAB ir Lietuvos centrinė kredito unija.

⁴² Žr.: <https://www.lb.lt/lt/grynųjų-pinigu-prieinamumas-bankomatai-ir-lygiavertes-alternatyvos>.

⁴³ Mažinimas galimas pagal Memorandume numatytas sąlygas.

⁴⁴ Bankomatai, priklausantys Lietuvoje veikiantiems bankams ir bankomatų tinklui „Medus“.

pinigų išgryninimo vietas. Grynujų pinigų prieinamumas bus užtikrintas pasitelkiant bankomatus arba alternatyvias grynujų pinigų prieigos vietas (pvz., bankų partnerių teikiamas išgryninimo paslaugas prekybos vietose), jeigu bus užtikrintos lygiavertės bankomatu pinigų išgryninimo paslaugų sąlygos. Jei vietovėje gyvena daugiau nei 2 tūkst. gyventojų ir 10 km atstumu nėra grynujų pinigų išgryninimo vietos, tada ten bus įrengiamas bankomatas. Bankomatai turėtų būti įrengti ne mažiau kaip 50 vietovių, kitose vietovėse – galimi ir kiti sprendimai. Lietuvos bankų asociacijos duomenimis, tikėtina, kad bankomatų bus daugiau nei 50, jiems yra teikiamas prioritetas. Kiti sprendimai bus tik tokiose vietovėse, kuriose neįmanoma įrengti bankomato dėl, pavyzdžiui, saugumo.

Ši iniciatyva leis užtikrinti, kad ne mažiau kaip 90 proc. Lietuvos gyventojų pasiektų grynujų pinigų išgryninimo vietą iki 10 km arba 99 proc. gyventojų – iki 20 km atstumu (žr. priedo 5 pav.). Iki Memorandumo pasirašymo artimiausią bankomatą iki 10 km atstumu pasiekė 82 proc. gyventojų, o iki 20 km atstumu – 95 proc. Grupės narių, atstovaujančių skirtingiems rinkos dalyviams, vertinimu, atsižvelgiant į Lietuvos geografinius ir gyventojų tankumo ypatumus, šis grynujų pinigų išgryninimo gyventojams paslaugų lygis būtų pakankamas.

Memorandumu rinkos dalyviai taip pat įsipareigojo gerinti grynujų pinigų prieinamumo vartotojams sąlygas, užtikrindami, kad:

- bankomatai būtų aprūpinti ne tik stambiais, bet ir smulkaus nominalo (10, 20 ar 50 eurų) banknotais;
- iš bankomatų išsigryninti lėšų būtų galima mažiausiai 12 val. per parą: nuo 6.00 iki 24.00 val. arba, jei bankomatas įrengtas uždaroje erdvėje, – tuo metu, kai ši erdvė yra prieinama visuomenei.

Tas pačias sąlygas turėtų atitikti ir pagal Memorandumą įsteigtos alternatyvios grynujų pinigų prieigos vietas.

Memorandumas grynujų pinigų prieinamumui Lietuvoje užtikrinti

Dabar
91 vietovė

Plėtra – regionuose
< 4 000 gyventojų

Atstumas iki bankomato ar alternatyvios vietos
ne mažiau nei 90 proc. – iki 10 km atstumu nuo gyventojų deklaruotos gyvenamosios vietos
arba 99 proc. gyventojų – iki 20 kilometrų atstumu.

Iki 2022 m. liepos 1 d.
Ne mažiau nei 191 vietovė

Pagerintos sąlygos:

užtikrinta pakankama grynujų pinigų pasiūla ne tik stambiais, bet ir smulkaus nominalo **10, 20, 50** € banknotais

išsigryninti lėšas bus galima mažiausiai **12 val. per parą**

nuo 6.00 iki 24.00 val., arba, jei tai viešoji vieta, jos darbo laiku.

Pasirašė: Lietuvos bankas, Lietuvos bankų asociacija, Lietuvos centrinė kredito unija, AB SEB bankas, „Swedbank“, AB, Luminor Bank AS Lietuvos skyrius, AB Siaulių bankas, AS „Citadele bankas“ Lietuvos filialas, Revolut Payments UAB

Lietuvos bankas periodiškai su rinkos dalyviais aptaria pažangą, prireikus juos konsultuoja, taip pat parengė ir savo interneto svetainėje skelbia grynujų pinigų prieigos vietų žemėlapi⁴⁵ bankomatų tinklo plėtrai stebėti. Kartą per metus bus skelbiama apibendrinta informacija apie

⁴⁵ Žr.: <https://www.lb.lt/lt/grynuju-pinigu-prieinamumas-bankomatai-ir-lygiavertes-alternatyvos#ex-1-2>.

grynųjų pinigų prieinamumą Lietuvoje. Taip pat numatyta vertinti naujų grynųjų pinigų prieigos vietų veiksmingumą, rinkos bei demografinius pokyčius ir kartą per metus konsultuotis dėl Memorandume nustatytų kriterijų, jų peržiūros.

4. KLIŪTYS, TRUKDANČIOS ALTERNATYVIŲ GRYNŲJŲ PINIGŲ PRIEINAMUMO BŪDŲ NAUDOJIMUI, GERINIMUI IR JŲ PLĖTRAI

Bendrų grupės susitikimų ir dvišalių susitikimų⁴⁶ su rinkos dalyviais metu identifikuoti šie veiksniai, trukdantys alternatyvių būdų naudojimui, gerinimui ir plėtrai:

- Pakankamo grynųjų pinigų kiekio kasoje neužtikrinimas. Galimybė pasinaudoti išgryninimo su pirkiniu ar išgryninimo Perlo terminale paslauga priklauso nuo to, ar kasoje yra grynųjų pinigų: parduotuvės turi ribotą grynųjų pinigų kiekį ir ne visada gali patenkinti pinigų, ypač mažėjant mokėjimams grynaisiais pinigais, paėmimo poreikį. Alternatyviose vietose nėra užtikrintumo, kad gyventojai reikiamu metu turės galimybę išsigryninti reikiamą grynųjų pinigų sumą. Sudėtinga patenkinti vartotojų grynųjų pinigų poreikį, kai vartotojai turi įprotį išsigryninti didžiąją dalį gautų pajamų ar išmokų: paprastai darbo užmokesčio ir kitų išmokų (pvz., senatvės pensijos, socialinių pašalpų) mokėjimo dieną grynųjų pinigų poreikis būna didelis. Ši problema aktuali regionuose ir vietovėse, kur nėra bankomatų. Pagal esamą verslo modelį grynųjų pinigų kiekis prekybos vietose ar Perlo terminalo kasose nėra reguliuojamas. Siekis alternatyviose grynųjų pinigų prieigos vietose turėti didesnę grynųjų pinigų kiekį ir kelis kartus per dieną papildyti jais kasas didintų grynųjų pinigų tvarkymo ir paslaugos teikimo sąnaudas, taip pat turėtų būti sprendžiamas saugumo klausimas. Dėl šių veiksnių galimai didėtų paslaugos kaina.
- Ne visi bankai teikia išgryninimo su pirkiniu paslaugą todėl, kad tarptautinės kortelių schemas VISA atstovas Baltijos valstybių MPT kortelių turėtojams nėra sudaręs techninės galimybės ja naudotis.
- Ne visi regionų didieji prekybos tinklai teikia bankų siūlomas alternatyvias grynųjų pinigų paslaugas (tokių paslaugų teikimas neatitinka prekybininkų veiklos strategijos).
- Nepakankamos kasos darbuotojų žinios apie teikiamas alternatyvias grynųjų pinigų paslaugas. Grynųjų pinigų paslaugų teikimas prekybos vietose ar Perlo terminalo kasose – papildoma funkcija kasos darbuotojams. Pasitaiko atveju, kai kasos darbuotojas negali suteikti išgryninimo su pirkiniu paslaugos dėl nežinojimo, kaip tai atlikti. Kasos darbuotojai ne visada gali klientams suteikti teisingą informaciją apie Perlo terminale teikiamų kiekvieno banko grynųjų pinigų paslaugų įkainius.
- Išgryninimo su pirkiniu paslaugos mažas žinomumas, šių paslaugų rinkodaros trūkumas. Finansų rinkos dalyvių vertinimu, paslaugos naudojimas koreliuoja su jos viešinimu: jei gera rinkodara, paslauga yra naudojama, o sumažėjus informavimui, krinta ir paslaugos apimtis.
- Visuomenės įpročiai išsigryninti vienu kartu gautas pajamas ar kitas išmokas. Dalis žmonių psichologiškai jaučiasi saugiau turėdami grynųjų pinigų. Vyresnio amžiaus

⁴⁶ Dvišaliai susitikimai vyko 2021 m. rugpjūčio ir rugsėjo mėn. su „Swedbank“, AB, AB SEB banku, *Luminor Bank AS* Lietuvos skyriumi, AB Siaulių banku, AS „Citadele banka“ Lietuvos filialu, UAB „Perlas finance“, Lietuvos paštu, *Paysera LT*, UAB, Lietuvos centrine kredito unija ir Jungtine centrine kredito unija.

žmonės, ypač regionuose, mažai naudojami šiuolaikinėmis technologijomis, todėl turi įprotį atsiskaityti grynaisiais pinigais. Yra teigiančiųjų, kad grynaisiais pinigais paprasčiau skaičiuoti ir kontroliuoti savo išlaidas – neišleisi daugiau, nei turi. Alternatyvios priemonės sudaro galimybių išsigryninti lėšų mažomis sumomis kasdienėms reikmėms.

- Finansinio raštingumo trūkumas. Gyventojams trūksta žinių apie alternatyvių paslaugų galimybes ir kainas.
- Skaitmeninė atskirtis. Finansinių technologijų įmonių siūlomi grynųjų pinigų paslaugų sprendimai pagrįsti išmaniųjų telefonų ar interneto naudojimu. Todėl jomis negalėtų pasinaudoti grupės gyventojų, neturinčių pakankamai gebėjimų naudotis ar nesinaudojančių išmaniaisiais telefonais, neturinčių prieigos prie interneto.
- Paslaugos kaina vartotojui. Išsigrynindamas lėšų Perlo terminale, klientas moka banko nustatytą įkainį, kai kurie bankai sudaro galimybes išsigryninti paslaugų plane numatytą sumą nemokamai. Išsigryninant lėšų kredito unijų kasose, mokamas banko nustatytas mokestis ir kredito unijos paslaugos mokestis.
- Informacinių technologijų sistemų funkcionalumą, susijusių su alternatyvių grynųjų pinigų paslaugų teikimu, diegimo, plėtros ir darbuotojų apmokymo sąnaudos, grynųjų pinigų valdymo rizikos (finansų rinkos dalyviams, prekybininkams, Lietuvos paštui).
- Rinkos dalyviams ekonomiškai nenaudinga regionuose teikti alternatyvias grynųjų pinigų paslaugas. Grynųjų pinigų administravimas yra imlus sąnaudoms (finansinėms ir kitoms), o vartotojai tikisi paslaugą gauti nemokamai.

5. REKOMENDACIJOS

Pagal Memorandumą finansų įstaigoms iki 2022 m. liepos 1 d. regionuose įrengus 100 naujų grynųjų pinigų prieigos vietų, gyventojams bus reikšmingai pagerintas grynųjų pinigų prieinamumas, ypač regionuose. Įvertinusi tokius numatomus pakeitimus ir finansų rinkos dalyvių nuomonę, kad kitų alternatyvių būdų plėtra, esant šioms aplinkybėms, būtų neperspektyvi, Grupė teikia šias rekomendacijas dėl grynųjų pinigų prieinamumo Lietuvos gyventojams užtikrinimo:

- Lietuvos bankui ir finansų rinkos dalyviams 2023 m. įvertinti pagal Memorandumą įrengtų naujų grynųjų pinigų prieigos vietų efektyvumą;
- Mokėjimų tarybai, atsižvelgus į atliktą vertinimą ir prireikus, 2023 m. pabaigoje grįžti prie grynųjų pinigų prieinamumo gerinimo klausimo;
- Lietuvos bankui kasmet savo interneto svetainėje skelbti apibendrintą informaciją apie grynųjų pinigų prieinamumą gyventojams, o rinkos dalyviams, Lietuvos bankui paprašius, pateikti tokiai informacijai parengti reikalingus duomenis⁴⁷. Apibendrintoje informacijoje turėtų būti nurodytas bankomatų skaičius Lietuvoje, jų pokytis, palyginti su ankstesniais metais; grynųjų pinigų prieinamumo rodiklių rezultatai – gyventojų dalis, pasiekianti artimiausią bankomatą 5, 10, 15, 20 km atstumu (realiu keliu nuo savo gyvenamosios vietos); taip pat bankomatai ir prieinamumo rodikliai turėtų būti atvaizduoti Lietuvos žemėlapyje;

⁴⁷ Bankomatų sąrašą, nurodant jų adresus.

- Lietuvos bankų asociacijai kreiptis į tarptautinės kortelių schemos VISA atstovą dėl išsiginimo su pirkiniu funkcionalumo aktyvavimo Baltijos valstybių MPT kortelėse.

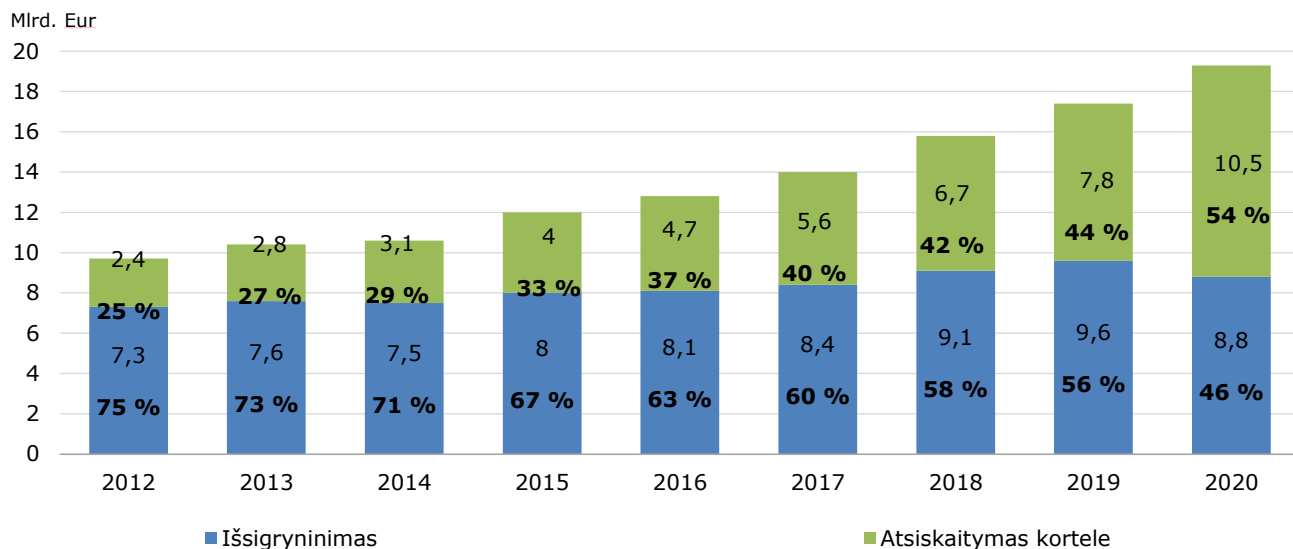
Grupė taip pat identifikavo galimas alternatyvių grynųjų pinigų prieinamumo būdų gerinimo ir plėtros kryptis. Būtų tikslinga:

- plėsti MPT, kurių kortelėmis galima paimti lėšų su pirkiniu, skaičių. Šiuo metu išsiginimo su pirkiniu prekybos vietų kasose paslauga galima tik vieno banko kortelių turėtojams. „Narvesen“, „Lietuvos spauda“ kioskuose, prekybos tinkle „Šilas“ – daugumos bankų klientams;
- alternatyvių grynųjų pinigų paslaugų teikimui pasitelkti daugiau partnerių (galimi partneriai – kredito unijos, Lietuvos paštas, finansinių technologijų įmonės⁴⁸);
- didinti alternatyvių lėšų išsiginimo būdų žinomumą, gyventojų informavimą apie išsiginimo su pirkiniu galimybes, parengti konsoliduotą informaciją apie alternatyvių grynųjų pinigų prieigos būdų sąlygas.

⁴⁸ Grupei galimus grynųjų pinigų paslaugų teikimo sprendimus pristatė *SONECT Europe*, UAB.

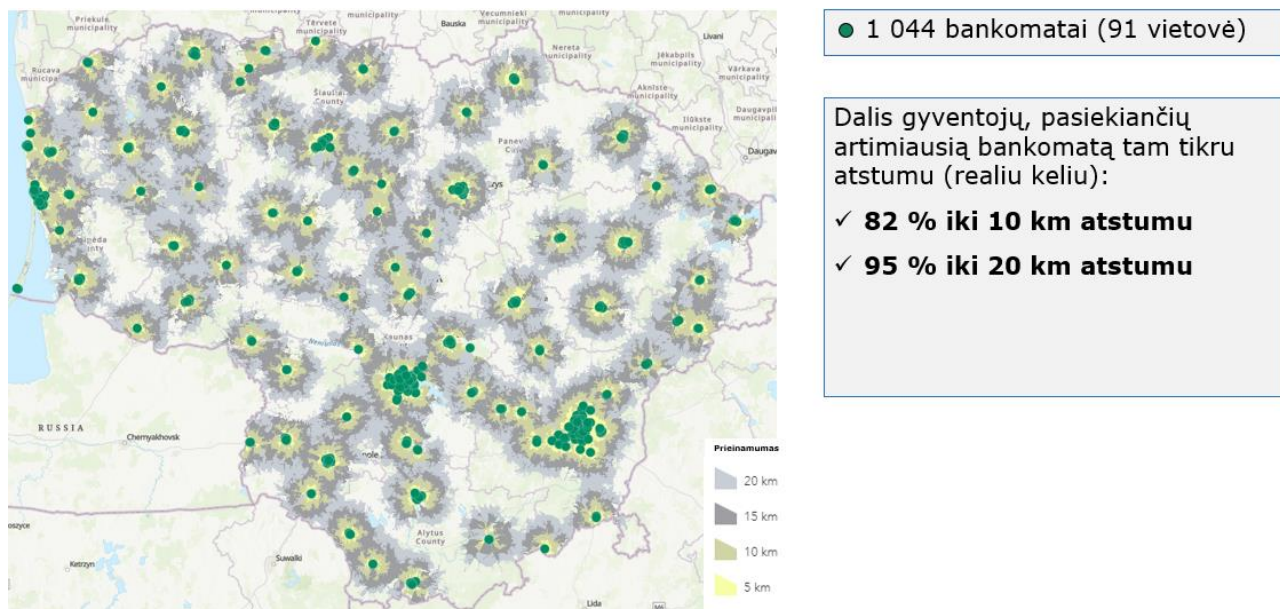
6. PRIEDAI

1 pav. Naudojantis mokėjimo kortelėmis grynaisiais pinigais pasiimta suma ir atsiskaitymams kortele išleista suma

Šaltinis: Lietuvos bankas.

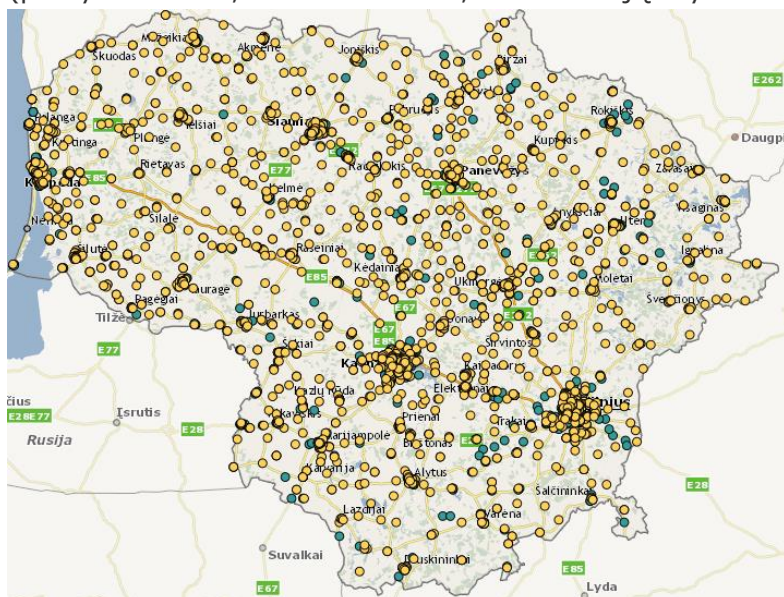
2 pav. Bankomatai 2021 m. lapkričio mėn. ir jų prieinamumas⁴⁹

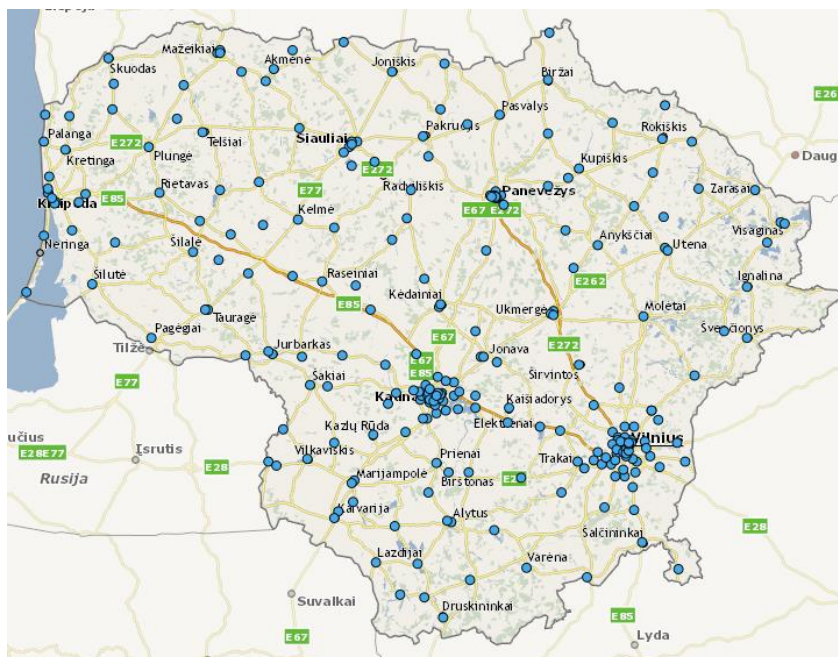
⁴⁹ Žr.: <https://www.lb.lt/lt/grynuju-pinigu-prieinamumas-bankomatai-ir-lygiavertes-alternatyvos#ex-1-2>.

3 pav. Alternatyvios grynųjų pinigų priėmimo vietos

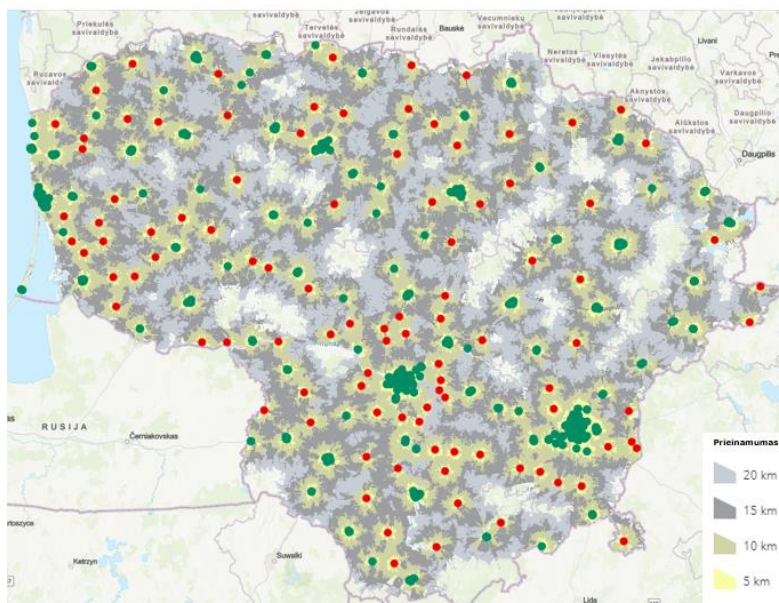
(prekybos vietos, Perlo terminalai, kredito unijų skyriai ir kasos – apie 4 000)

4 pav. Pašto skyriai, poskyriai (253) ir PayPost skyriai (53)

5 pav. Grynujų pinigų prieinamumas įgyvendinus Memorandumo įsipareigojimus (projektinis išdėstymas)

● 1 044 bankomatai (91 vietovė)
● + 100 naujų vietovių

Dalis gyventojų, pasiekiančių artimiausią bankomatą tam tikru atstumu (realiu keliu):

- ✓ 90 % iki 10 km atstumu
- ✓ 99 % iki 20 km atstumu